

Kriminoloģijas attīstības perspektīvas Latvijā: likuma jaunrade jeb likuma kriminoloģija

Aldona Kīpāne

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

Ievads. Jau kopš seniem laikiem tiek meklēti veidi, kā ietekmēt sociāli negatīvo parādību – noziedzību. Pamatoti atzīts, ka noziedzība ir ne tikai noziedzīgu nodarījumu kopums: noziedzība var būt arī likumdevēja reakcija uz noziedzīgu rīcību. Profesors Vitolds Zahars atzinis, ka tiesību jaunrade, normatīvā regulējuma pilnveidošana un tiesībsargājošo iestāžu darbība ir cieši saistītas. Likumdevējs var izlemt jebkuru sabiedrībai nozīmīgu jautājumu ar likumu. Līdz pat mūsdienām pazīstami principi “*nullum crimen sine lege*” un “*nulla poena sine lege*”. No likumdevēja gribas ir atkarīgs, kādi pārkāpumi tiks atzīti par noziedzīgiem nodarījumiem. Respektīvi, likumdevēja darbība daudzējādā ziņā ir noziedzības mainības avots un cēlonis. Šajā kontekstā ir jāpievērš uzmanība likumdevēja gribas aktam, izdodot likumus, likumu jaunrades prognozējamībai, sekām un jau esošā tiesiskā regulējuma analīzei.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis ir kriminoloģijas ietvaros izcelt likuma jaunrades jeb likuma kriminoloģijas attīstības perspektīvas Latvijā. Pētījuma gaitā tika izmantotas mūsdienu izpētes metodes – zinātniskās literatūras apkopošana un analīze, kontentanalīze un analītiskā metode. Empīriski bāzī veido zinātnieku un speciālistu darbi, rakstu krājumu materiāli, periodikas materiāli un interneta resursi.

Rezultāti. Kriminoloģijas pētījumos, lai noskaidrotu realitāti, tiek fiksēta un analizēta rīcība un tiesību norma, kas atklājas rīcībā. Pazīstamais amerikāņu kriminologs Edvīns Sazerlends kriminoloģiju definēja kā visaptverošu izpētes procesu, aptverot tiesību akta izstrādāšanu, likumpārkāpumus un tiesību akta īstenošanu. Vācu kriminologs Hanss Joahims Šneiders norāda, ka kriminoloģijas uzdevums ir ļoti nozīmīgs, uz tajā izdarītajiem secinājumiem vienmēr jābalstās juristiem gan krimināltiesību normu jaunradē, gan krimināltiesību piemērošanas praksē. Droši var apgalvot, ka ideālā variantā valstī realizējamai kriminālpolitikai būtu jābūt adekvātai pret noziedzības stāvokli un tendencēm. Galvenie aspekti noziedzības apkarošanā un novēršanā ir tiesību normu kopums, kas veido darbības pamatu noziedzības apkarošanai, izmeklēšanai un novērošanai. Vērtējot mūsdienu krimināltiesību normu jaunradi, redzams, ka tiesību normās tiek paredzēti jauni mehānismi, kā iedarboties uz noziedzību. Krimināltiesisko regulējumu būtiski ietekmē arī Eiropas Savienības tiesību attīstības harmonizācija un starpvalstu sadarbības veicināšana. Ņemot vērā mūsdienu kriminoloģijas pētījumu nozīmīgumu, gan likumdevējam, gan tiesību piemērotājam rodas jautājums, vai Latvijā kriminoloģijas ietvaros likuma jaunrades jeb likuma kriminoloģijai ir attīstības perspektīvas.

Secinājumi. Likumu jaunrade jeb likuma kriminoloģija ir vērsta uz noziedzības novēršanas un apkarošanas, arī kriminālsoda efektivitātes pētījumiem. Šo aspektu efektivitāte ir likumu kvalitātes rādītājs noziedzības novēršanā, kas ir likuma jaunrades mērķis – “likums kā sabiedrības vajadzību izpaušme”. Krimināltiesiskā regulējuma efektivitātes analīze ietver divas novērtēšanas sistēmas: pirms pieņemšanas (*ex ante*) un pēc stāšanās spēkā (*ex post*). Iedarbīgas likumu jaunrades izcelšanai jānorāda uz likumprojekta kriminoloģiskās ekspertīzes izdarīšanas lietderību. Tiesību jaunrades kriminoloģiskā ekspertīze var sniegt noderīgu informāciju likumdevējam, tā veltot pastiprinātu uzmanību atsevišķiem juridiskiem fenomeniem un sociālās dzīves izmaiņām.